

УДК 343.37

**Августин Р.Р.***кандидат економічних наук,  
доцент кафедри менеджменту та публічного управління  
Тернопільського національного економічного університету***Васильців В.Г.***аспірант  
Регіонального філіалу  
Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові*

## ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ОБЛІКОВО-СТАТИСТИЧНИМИ МЕТОДАМИ

Виявлено, що на сьогодні оцінювання державними органами рівня тіньової економіки недостатньо об'єктивно відображає реальний стан проблем в національній економіці. Для оцінювання рівня тіньової економіки України використано такі обліково-статистичні методи, як електричний, монетарний, сукупного попиту – сукупної пропозиції, інтегральний, збитковості підприємств (фінансовий), «витрати населення – роздрібний товарооборот», Гутмана, Танзі, Фейта. Для порівняння отриманих результатів розраховано рівень тіньової економіки в окремих країнах світу. Визначено структуру тіньового сектора економіки України. Врахувавши вагу впливу фінансового сектору на економіку країни, наведено найбільш поширені види тіньових фінансових операцій в Україні.

**Ключові слова:** тінізація, економіка, оцінювання, рівень, метод.

### **Августин Г.Г., Васильців В.Г. ОЦЕНКА УРОВНЯ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ УЧЕТНО-СТАТИСТИЧЕСКИМИ МЕТОДАМИ**

Виявлено, что на сегодня оценивание государственными органами уровня теневой экономики недостаточно объективно отражает реальное состояние проблем в национальной экономике. Для оценки уровня теневой экономики Украины использованы такие учетно-статистические методы, как электрический, монетарный, совокупного спроса – совокупного предложения, интегральный, убыточности предприятий (финансовый), «расходы населения – розничный товарооборот», Гутмана, Танзи, Фейта. Для сравнения полученных результатов рассчитан уровень теневой экономики в отдельных странах мира. Определена структура теневого сектора экономики Украины. Учтя вес влияния финансового сектора на экономику страны, приведены наиболее распространенные виды теневых финансовых операций в Украине.

**Ключевые слова:** тенизация, экономика, оценка, уровень, метод.

### **Avhustyn R.R., Vasylytsiv V.G. ASSESSMENT OF THE LEVEL OF THE SHADOW ECONOMY OF UKRAINE OF ACCOUNTING AND STATISTICAL METHODS**

It is revealed that the estimation of the state organs of the level of shadow economy is not sufficient to objectively reflect the real state problems in the national economy. To assess the level of shadow economy of Ukraine used the following accounting methods station as electrical, monetary, aggregate demand-aggregate supply, integrated, loss-making enterprises (financial), "spending – retail turnover", Gutman, Tanzi, Feith. For comparison of the results obtained, the calculated level of shadow economy in individual countries. The structure of the shadow sector of economy of Ukraine. Taking into account the weight of the influence of the financial sector on the economy of the country, the most common types of shadow financial operations in Ukraine.

**Keywords:** shadow economy, economy, rating, level, method.

**Постановка проблеми.** Загалом, оцінка та глибокий аналіз тіньового сектора економіки в Україні утруднюється фактом відсутності адекватної методики оцінки цього показника, яка б була визнана як науковцями, які здійснюють дослідження у цій сфері, так і представниками владних структур та фахівцями Державної служби статистики. Відтак, результати оцінки рівня тінізації вітчизняної економіки істотно різняться залежно від застосовуваного методу та базиданих, що використовується в аналітичних дослідженнях (від 16,7% від обсягу ВВП, за даними Державної служби статистики України, до понад 60%, за даними окремих вітчизняних та більшості зарубіжних експертів) [3]. Вважаємо, що оцінювання рівня тіньової економіки України повинно відбуватись на основі даних офіційних статистичних видань та передбачати отримання адекватних результатів способу облікового обґрунтування. Такий підхід до оцінювання рівня тіньової економіки України є актуальним, оскільки існують усі передумови вважати про лише статистичну значимість показників тонізації як реальну інформаційну базу дослідження означених процесів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вагомою теоретико-методологічною базою оцінювання

рівня тонізації економіки України є результати досліджень Г. Башнянина, З. Варналія, Т. Васильціва, О. Власюка, В. Воротіна, В. Геєця, Я. Жаліла, О. Іляш, А. Мокія, В. Тищук, В. Точиліна, М. Флейчук та ін. Проте тонізація національної економіки постійно змінює сфери суспільного існування, що вимагає використання лише офіційних даних для реального оцінювання її тіньового рівня.

**Мета статті** полягає у проведенні оціночних операцій рівня тіньової економіки України обліково-статистичними методами та порівнянні отриманих результатів для формування висновків про реальний економічний стан нашої держави.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Обсяг економіки, яка безпосередньо не спостерігається (а саме такий показник відображає тенденції тінізації у вітчизняній статистиці), за розрахунками Державної служби статистики України, в останні роки становить у середньому від 15 до 18% ВВП. Структуру згаданого показника подано у таблиці 1.

Хоча методологія цього показника частково гармонізована з міжнародними стандартами, його значення сприймається експертами суттєво заниженим. Крім того, цей показник не використовується у міжнародних співставленнях, оскільки

Таблиця 1

## Структура економіки, яка безпосередньо не спостерігається [7]

Економіка, яка безпосередньо не спостерігається							
Тіньова				Неформальна	Незаконна	Інші види	
Зі статистичних причин		З економічних причин					
Непредставлення звітності	Неактуальна інформація реєстрів	Незарєєстрована	Викривлення звітних даних	Навмисна нерєєстрація	Незарєєстрована діяльність та заниження звітних даних	Незарєєстрована	Незарєєстрована

далеко не усі країни здійснюють оцінку економіки, що безпосередньо не спостерігається, за усіма її складовими, а тому їх порівняння може призводити до необґрунтованих висновків. Так, якщо порівнювати цей показник для України з аналогічними показниками інших країн, обсяг економіки, що безпосередньо не спостерігається, в Україні знаходиться на рівні Польщі (16%) та є меншим, ніж у Литві (19%) та Російській Федерації (24%).

На противагу, відповідно до розрахунків Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, обсяг тіньової економіки в Україні останні п'ять років знаходиться у діапазоні від 28 до 39% ВВП. Також рівень тонізації національної економіки окремі вітчизняні науковці оцінюють за методом, який запропонував Ю. Харазішвілі. Згаданий метод ґрунтується на використанні функцій сукупного попиту і пропозиції та реалізований у моделі «Альфа». За цим методом рівень тонізації економіки України коливається у діапазоні від 30 до 40% ВВП (рис. 1) [7].

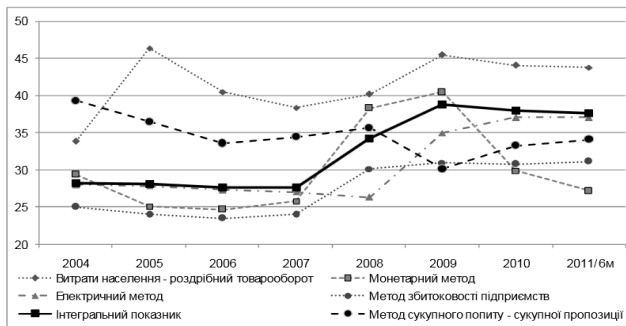


Рис. 1. Рівень тіньової економіки України, обчислений за різними методами, % від обсягу ВВП [7]

Відповідно до розрахунків австрійського економіста Ф. Шнайдера, рівень тіньової економіки в Україні у 2012 р. складав 52,8% від офіційного ВВП. Саме останній показник широко використовується у міжнародних співставленнях. Разом з тим його динаміка не завжди дозволяє аналізувати вплив усіх чинників на рівень тіньової економіки.

Очевидно, що різноманітність застосовуваних методів оцінки тонізації набагато пов'язана з необхідністю врахування розбіжностей між доходами та витратами населення, динамікою готівки в обігу та обсягами виробництва, використанням електроенергії та обсягами її виробництва, а також динамікою цін факторів виробництва, готової продукції та рентабельністю виробництва.

Як ми вже зазначали, офіційні дані щодо аналізованого показника не пристосовані для міжнародних співставлень, оскільки його розрахунок ґрунтується

на національних особливостях вітчизняної економіки та статистичної звітності (рис. 2).

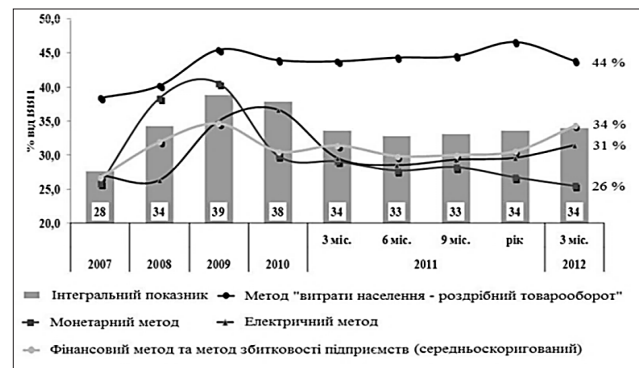


Рис. 2. Динаміка тіньової економіки за окремими методами у 2007–2012 рр., % від обсягу ВВП [1]

на наявність настільки різнопланових та діаметрально протилежних оцінок в Україні є підставою для удосконалення офіційних методик розрахунку рівня тонізації з врахуванням зарубіжного досвіду. У нашій роботі ми скористалися різними методиками та проаналізували рівень тіньового сектора у різних сферах та галузях вітчизняної економіки для виявлення домінуючих тенденцій та характерних особливостей розвитку цього явища у нашій країні.

Беручи до уваги істотний вплив фінансово-кредитних факторів на розвиток соціально-економічної системи України насамперед розрахуємо рівень тіньової економіки України, використовуючи компаративну динаміку за монетарними методами, які максимально повно враховують множину чинників динаміки тіньового сектора. Таким чином, як бачимо з рис. 3, з 1994 р. почався процес активного поширення тіньових явищ, який досяг свого

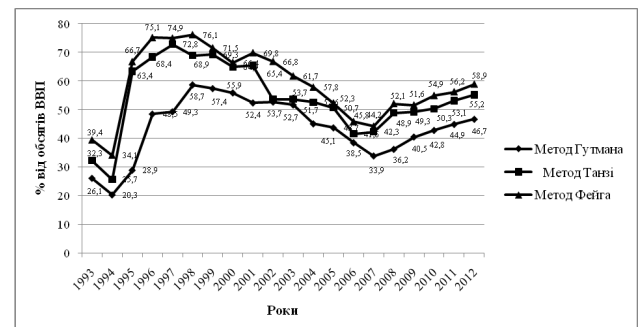


Рис. 3. Рівень тіньової економіки України у 1993–2012 рр., розрахований з використанням монетарних методів, % [2; 4–7]

максимуму у період 1997–1999 рр., після якого, внаслідок запровадження урядом України відповідних заходів протидії цьому явищу, спостерігалася тенденція до зменшення обсягів тіньової економіки.

Але вже у 2007–2012 рр. рівень тінізації економіки України збільшився, що може бути пов'язане з проявами наслідків кризових явищ у глобальній фінансовій системі та загостренням політичних чинників, що безпосередньо пов'язані з процесом тінізації. Для порівняння зазначимо, що обсяги тіньової економіки в США та Швейцарії – 7–8%, в Польщі – близько 27%, Німеччині – близько 15%, Росії – 47%, Болгарії – 35%, Білорусії – 50%, в Ефіопії – 40%, Угорщині – близько 25% та в Зімбабве – близько 65% від обсягу ВВП [8] (рис. 4).

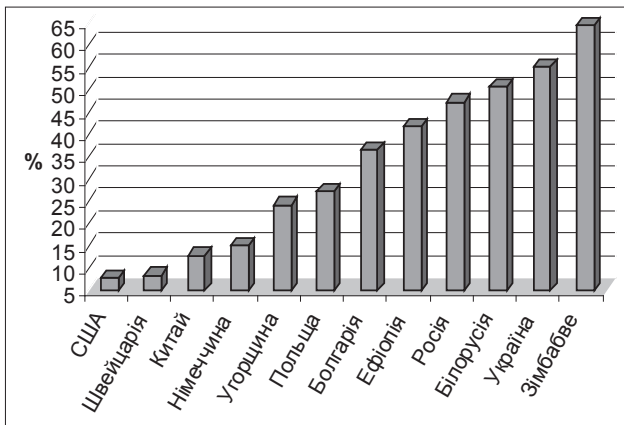


Рис. 4. Рівень тіньової економіки в окремих країнах світу станом на початок 2013 р. [8]

Узагальнюючи, зауважимо, що переважна більшість використаних для оцінки тінізації методик вказують на загрозово масштабні рівень та обсяг тіньового сектора в нашій країні, який вважаємо небезпечним для всієї економічної системи держави та національної безпеки загалом.

Якщо йдеться про обсяги та структуру тіньового сектора, то за даними, опублікованими під час презентації Концепції реформування податкової системи України, станом на 01.09.2012 р. в абсолютному вимірі цей показник становив близько 350 млрд. грн. щорічно. З них 48,6% – зарплата в конвертах, 28,6% – виведення безготівкових коштів у готівкову форму в іноземних банках; 12,9% – основні кошти, матеріальні ресурси й послуги тіньового сектора; 10% – неофіційні платежі (рис. 5).

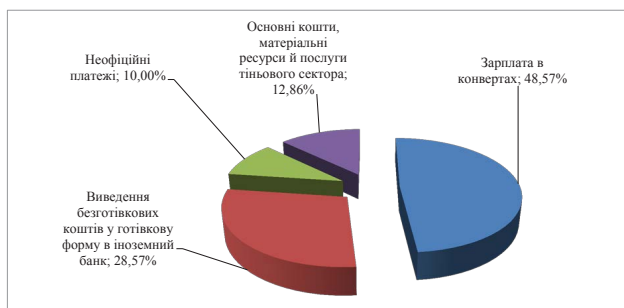


Рис. 5. Структура тіньового сектора економіки України станом на 01.09.2012 р., % [7]

Зважаючи на подані вище дані, вважаємо за доцільне навести най більш поширені види тіньових фінансових операцій в Україні, основними з яких є:

- укладання фіктивного господарського договору на умовах попередньої оплати з наступним заволодінням коштами партнера. Такі дії характерні для організованих злочинних груп, які спеціалізуються на пошуку підприємців, схильних заради великих прибутків до ризикованих операцій;

- заснування інвестиційної фірми (трастового товариства, пенсійного фонду, страхової компанії) з наступним заволодінням коштами вкладників властиве злочинним групам, які використовують ідею фінансової піраміди;

- одержання безпідставного відшкодування з державного бюджету податку на додану вартість (ПДВ) – використовується підприємцями-шахраями, які подають до державних податкових адміністрацій фіктивні документи про здійснення експорту товарів;

- придбання у комерційних структур товарів, одержання від них послуг за завищеними цінами – використовується службовими особами – розпорядниками бюджетних коштів різного рівня. Сутність полягає в укладанні службовими особами бюджетних установ чи організацій не вигідних господарських договорів, у результаті яких державні кошти потрапляють у кишені чиновників і наближених до них підприємців. Це комплекс злочинів, у якому основним є заволодіння коштами шляхом зловживання службовим становищем або шахрайство;

- використання вексельних рахунків та карткових рахунків для легалізації доходів та отримання готівкових коштів також має на меті створити умови для нелегальних тіньових фінансових операцій;

- подібною до попередньої є технологія переведення безготівкових коштів у готівку за допомогою використання банківських фіктивних фірм;

- останнім часом набувають розвитку злочинні технології отримання неконтрольованих прибутків завдяки можливостям платіжних систем з використанням пластикових карток. Пластикові картки використовуються також для повернення в Україну валютних коштів, які незаконно акумулювались у закордонних банках для подальшого використання їх у тіньовому обігу. Ці злочини відрізняються від традиційних більш високою латентністю разом з простотою їх скоєння в умовах існування об'єктивних правових перешкод щодо ділового контролю таких фінансових потоків з боку правоохоронних органів. Не менш вагомим чинником існування і розповсюдження цього явища є відсутність достатнього досвіду боротьби з ним;

- операції з цінними паперами, в тому числі перерахування валютних коштів на користь нерезидентів в оплату за акції українських підприємств. Оплата здійснюється прямими перерахуваннями на рахунки нерезидентів, відкриті в іноземних банках або офшорних філіях комерційних банків – резидентів України.

**Висновки.** Основною передумовою такого масштабного поширення тіньового сектора в нашій країні є первинне спотворення мети реформування під час переходу економіки на ринкові методи господарювання в короткостроковому періоді, що призвело до того, що замість економічного зростання в країні виникла довготривала криза, відбулося значне розшарування населення внаслідок зубожіння значної його частини, знищення середнього класу і виникнення на цій основі соціальної нестабільності. Проведення реформ не мало певної соціальної бази, невизначеними лишилися пріоритети всіх прошар-

ків населення (підприємці, наймані працівники, інтелігенція, студенти, пенсіонери). Ліквідація старої системи господарювання і запровадження невипробуваних часом нових її форм зруйнувало усталений механізм розподільних відносин і створило новий, застосування нескординованих елементів якого завдало шкоди інтересам практично всіх суб'єктів суспільних відносин.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лейфура М.В. Основні методи оцінки рівня тіньової економіки та її динаміка в Україні / М.В. Лейфура. // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui\\_2013\\_2\\_46.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_46.pdf).
2. Орбеа С.В. Методичні аспекти статистичної оцінки масш-

табів тіньової економіки України / С.В. Орбеа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zbirduk.bukuniver.edu.ua/ed\\_work/n\\_7/33.pdf](http://zbirduk.bukuniver.edu.ua/ed_work/n_7/33.pdf).

3. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).
4. Офіційна веб-сторінка Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.imf.org.ua](http://www.imf.org.ua).
5. Офіційна веб-сторінка Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.worldbank.org](http://www.worldbank.org).
6. Офіційна сторінка веб-сторінка Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).
7. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т.А. Тищук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов ; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
8. Schneider F. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know?: Discussion Paper No. 6423. – IZA: Johannes Kepler University of Linz and IZA. – March 2012. – 73 p.

УДК 656.61-048.34

**Бабаченко М.В.**

*старший преподаватель кафедры менеджмента и экономики морского транспорта Национального университета «Одесская морская академия»*

## ПРИНЦИПЫ ОПТИМИЗАЦИИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПАРАМЕТРОВ ТОРГОВОГО ФЛОТА

Экстенсивный рост провозной способности торгового судоходства усиливает проблемы и формирует задачи рационализации использования ограниченных экономических ресурсов. Именно этот принцип становится ведущим в системе конкурентного позиционирования подсистем морской транспортной индустрии как в сегменте судостроения, так и в сегменте операторской деятельности флота. В глобальном рынке морской торговли реализуется принцип целесообразности позиционирования судоходных компаний, обеспечивающий относительную устойчивость инвестиционной и функциональной деятельности судоходных компаний. В то же время в системе морской транспортной индустрии формируются жесткие принципы конкурентного развития и удержания позиции в изменяющихся условиях экономического роста и участия страны флага флота в международном разделении труда. Поэтому важен контроль характера формирования мирового торгового флота с целью последующего принятия эффективных предпринимательских решений.

**Ключевые слова:** торговый флот, экономичность, энергоёмкость, оптимальность параметров, позиционирование.

### **Бабаченко М.В. ПРИНЦИПИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПАРАМЕТРІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО ФЛОТУ**

Екстенсивний зростання провізної спроможності торговельного судноплавства підсилює проблеми і формує завдання раціоналізації використання обмежених економічних ресурсів. Саме цей принцип стає провідним у системі конкурентного позиціонування підсистем морської транспортної індустрії як у сегменті суднобудування, так і в сегменті операторської діяльності флоту. У глобальному ринку морської торгівлі реалізується принцип доцільності позиціонування судноплавних компаній, що забезпечує відносну стійкість інвестиційної та функціональної діяльності судноплавних компаній. У той же час у системі морської транспортної індустрії формуються жорсткі принципи конкурентного розвитку й утримання позиції у мінливих умовах економічного зростання та участі країни прапора флоту в міжнародному поділі праці. Тому важливим є контроль характеру формування світового торговельного флоту з метою подальшого прийняття ефективних підприємницьких рішень.

**Ключові слова:** торговельний флот, економічність, енергоємність, оптимальність параметрів, позиціонування.

### **Babachenko M.V. THE PRINCIPLES OF OPTIMIZATION OF THE FUNCTIONAL PARAMETERS OF THE MERCHANT FLEET**

The extensive growth of the carriage capacity of the merchant fleet strengthens the problems and forms the tasks of the rationalization of the using of limited economical resources. Namely this principle becomes leading in the system of competitive positioning of the subsystems of the maritime transport industry both in the segment of shipbuilding and in the segment of the fleet operator activity. The principle of advisability of the positioning of the shipping companies, which provides relative stability of the investment and functional activities of the shipping companies, is realized on the global market of the maritime trading. At the same time the tough principles of the competitive development and retention of the position in the changing conditions of the economic growth and participation of the country flag fleet in the international division of labour are formed in the system of the maritime transport industry. Therefore the control of the character of formation of the world merchant fleet is important for subsequent adoption of the effective business decisions.

**Keywords:** merchant fleet, economy, power consumption, optimal parameters, positioning.

**Постановка проблемы и ее связь с научными и практическими заданиями.** Усиление зависимости характера устойчивости международных экономических отношений от уровня развития отдельных регионов мира предопределяет задачи позиционирования подсистем национального хозяйства. Этим обуславливаются и параметры развития морской

транспортной индустрии. Принципиальным становится выбор задач и принципов формирования производственного потенциала отдельными подсистемами морского транспорта. Поэтому на этих проблемах сосредоточено внимание как отдельных государств или их союзов, так и исследовательских центров [1].